

Макамбаева Д.И., Шарабидин кызы А.

БАНКТЫК УКУКТУК МАМИЛЕЛЕРДИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Макамбаева Д.И., Шарабидин кызы А.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА БАНКОВСКИХ ПРАВООТНОШЕНИЙ

D. Makambaeva, Sharabidin kzy A.

GENERAL REGULATIONS OF BANKING RELATIONSHIPS

УДК: 336

Азыркы учурда өлкөдө банктардын ишмердүүлүгүн өзгөчө мааниге ээ жана ишкердүүлүк тармагында орду чон десек жанылыштык болбосо керек. Анткени учурда ишкердүүлүктүн кандай түрү болбосун банктык укуктук мамилелер аркылуу келип чыгып, учурдун актуалдуу маселелеринин бири болуп жатат. Кыргыз Республикасынын аймагында бир канча коммерциялык банктар, финансы-кредиттик уюмдар ишмердүүлүк жүргүзүшүп келүүдө. Булардын ишмердүүлүгү Кыргыз Республикасынын Улуттук Банкы тарабынан көзөмөлдөнүп жана жөнгө салынып турат. Банктын уюштуруучулары банкты уюштурууга уруксат алуу тууралуу өтүнүч каты менен (мындан ары - уруксат алуу) Улуттук банкка кайрылат. Уруксат алуу үчүн, Улуттук банк тарабынан белгиленген тизмеге, талаптарга жана тартипке ылайык, документтер Улуттук банкка берилет. Тиешелүү өтүнүч кат жана бардык талап кылынган документтер келип түшкөндөн тартып, алты айдан ашпаган мөөнөттө уруксат берилет. Уруксат берүү өтүнүчүн кароо учурунда Улуттук банк маалыматтарды сурагып алууга жана ыйгарым укуктуу органдар, анын ичинде чет өлкөлүк көзөмөл органдары менен консультация жүргүзүүгө укуктуу.

Негизги сөздөр: банк, улуттук банк, мыйзам, мамлекет, коммерциялык банктар.

В настоящее время деятельность банков в стране имеет особое значение и играет важную роль в сфере предпринимательства. Это связано с тем, что любой вид бизнеса в настоящее время является одним из самых актуальных вопросов дня, возникающих в связи с банковскими отношениями. В Кыргызской Республике действует ряд коммерческих банков и финансовых учреждений. Их деятельность контролируется и регулируется Национальным банком Кыргызской Республики. Учредители банка обращаются в Национальный банк за разрешением на учреждение банка (далее – разрешение). Для получения разрешения документы представляются в Национальный банк в соответствии с перечнем, требованиями и порядком, установленными Национальным банком. Разрешение выдается в срок, не превышающий шести месяцев со дня поступления соответствующего заявления и всех необходимых документов. При рассмотрении заявления о выдаче разрешения Национальный банк вправе запрашивать информацию и консультироваться с уполномоченными органами, в том числе с иностранными надзорными органами.

Ключевые слова: банк, национальный банк, закон, государство, коммерческие банки.

At present, the activities of banks in the country are of particular importance and play an important role in the field of entrepreneurship. This is due to the fact that any type of business is currently one of the most pressing issues of the day that arise in connection with banking relationships. A number of commercial banks and financial institutions operate in the Kyrgyz Republic. Their activities are controlled and regulated by the National Bank of the

Kyrgyz Republic. The founders of the bank apply to the National Bank for permission to establish a bank (hereinafter referred to as permission). To obtain permission, documents are submitted to the National Bank in accordance with the list, requirements and procedure established by the National Bank. The permit is issued within a period not exceeding six months from the date of receipt of the relevant application and all necessary documents. When considering an application for a permit, the National Bank has the right to request information and consult with authorized bodies, including foreign supervisory authorities.

Key words: bank, national bank, law, state, commercial banks.

Акционердик коомдун (жабык же ачык) уюштуруу-укуктук таризинде түзүлүүчү жана мыйзамга ылайык, Улуттук банк тарабынан берилүүчү тиешелүү лицензиялардын негизинде банк ишин жүзөгө ашырууга укуктуу юридикалык жак банк болуп саналат.

Эгерде мыйзамда башкасы белгиленбесе, чет өлкөлүк банктардын филиалдарын да банк катары түшүнүүгө болот.

Банк Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык мамлекеттик каттоодон өткөн күндөн тартып юридикалык жак статусуна ээ болот. Банкты юридикалык жак катары мамлекеттик каттоодон өткөрүү үчүн банкты түзүү жөнүндөгү Улуттук банктын уруксаты көрсөтүлөт.

Мыйзамдын талаптарына ылайык банк өз аталышына, капиталына жана башкаруу органдарына ээ.

Банк Улуттук банк тарабынан берилген лицензиянын негизинде банктык ишти жүзөгө ашырууга укуктуу.

Ислам банкы же ислам терезесине ээ болгон банк өз ишин Улуттук банктын тиешелүү лицензиясынын негизинде ислам банк иши жана каржылоо принциптерине ылайык жүзөгө ашырат.

Мыйзамда жана Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында каралган негиздер боюнча гана кийлигишүүнү эске албаганда, мамлекеттик органдарга, алардын кызмат адамдарына банктардын мыйзамдуу ишине кийлигишүүсүнө тыюу салынат.

Банк мамлекеттин милдеттенмелери боюнча жооп бербейт. Мамлекет мындай милдеттенмелерди өзүнө алган, же болбосо Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында башкасы каралган учурларды эске албаганда, банктын милдеттенмелери боюнча мамлекет да жооп бербейт.

Банк Улуттук банктын милдеттенмелери боюнча жооп бербейт. Улуттук банк банктын милдеттенмелери боюнча жооп бербейт.

Банктык мыйзамдар менен жөнгө салынуучу мамилелерди төмөнкүдөй карасак болот:

1. Банктык мыйзамдар банк ишин жүзөгө ашыруу, акча-насыя жана валюта саясаттарын жүргүзүү, төлөм тутумунун иш-чөйрөсүндөгү мамилелерди (банктык укуктук мамилелерди), ошондой эле банктык укуктук мамилелердин катышуучуларынын укуктук статусун, компетенциясын, өз ара мамилелерин жана жоопкерчиликтерин жөнгө салат.

2. Банктык укуктук мамилелердин катышуучулары болуп төмөнкүлөр эсептелет: мамлекет – ыйгарым укуктуу орган катарында, Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы (мындан ары - Улуттук банк), банктар, юридикалык жана жеке жактар, анын ичинде жеке ишкерлер, ошондой эле резидент эместер.

3. Улуттук банктын көзөмөлүнө алынган банктык эмес финансы-насыя уюмдарынын жана башка юридикалык жактардын иши, эгерде мыйзамда башкасы каралбаса, Улуттук банктын ченемдик укуктук актыларында каралган өзгөчөлүктөрдү эске алуу менен мыйзамдар тарабынан жөнгө салынат.

КРнын «Улуттук банк, банктар жана банк иштери жөнүндө» мыйзамынын 78-беренесинде «Банктын аталышы» төмөнкүдөй каралат.

1. Банк толук жана кыскартылган түрдөгү өзүнүн расмий аталышына ээ. Банктын аталышы анын уставында көрсөтүлөт. Банктын аталышында анын уюштуруу-укуктук таризи, ишинин түрү (банк) камтылууга жана Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык жекече аталышы көрсөтүлүүгө тийиш.

2. Банкка өз аталышында же символикасында кайсыл тилде, кандай сөз айкалышында болбосун толук же кыскартылган түрдө «мамлекеттик», «государственный», «Кыргызстан», «Улуттук», «Национальный», «Борбордук», «Центральный», «Кыргыз Банкы», «Банк Кыргызстана» деген сөздөрдү, «КРУБ», «КРББ» деген аббревиатураларды колдонуусуна тыюу салынат.

3. Кыргыз Республикасынын аймагында мурда түзүлгөн же жаңыдан түзүлүүчү банктардын аттарына чаташтыруу деңгээлине чейин окшош же окшошуп кеткен белгилөөлөрдү аталыш катары пайдалануусуна жол берилбейт.

4. Банкка расмий аталышынан башка аталышты колдонуусуна тыюу салынат. Банктын өзгөргөн аталышы, мамлекеттик кайра каттоодон өткөрүлгөндөн кийинки он жумуш күнүнүн ичинде, банк тарабынан жалпыга маалымдоо каражаттарында жарыяланууга тийиш.

5. Башка юридикалык жактарга өз аталыштарында «банк» деген сөздү жана андан келип чыккан туунду сөздөрдү колдонууга тыюу салынат.

6. Банктын аталышындагы «исламдык» деген сөздү тиешелүү лицензиянын негизинде өз ишин ислам банк иши жана каржылоо принциптерине ылайык жүзөгө ашыруучу банктар гана колдонууга укуктуу.

7. Улуттук банк Улуттук банктын талаптарына ылайык келбесе, банктын аталышын макулдашуудан баш тартууга укуктуу.

Демек, банктарды уюштуруу банктык жана финансылык иш жүргүзбөгөн юридикалык жактар, кандай түрдө болбосун добуш берүүчү акциялардын жыйырма же андан көп пайыздарына тике же кыйыр түрдө ээлик кыла албайт же башкара албайт же банкты контролдой албайт. Финансылык иштин жана банк же финансы ишине байланыштуу иштин түрлөрү, критерийлери Улуттук банк тарабынан аныкталат.

Банктын уюштуруучуларына карата банктын капиталына чектик катышууга ээ болуу боюнча мыйзамдын талаптары колдонулат.

Банктын уюштуруучулары үчүн белгиленген чектөөлөр банктын акционерлерине да тиешелүү.

Банктын уюштуруу документтери КРнын жогоруда аталган мыйзамынын 80-беренесине ылайык.

1. Банкты уюштуруу жана уюштуруучулардын өз милдеттенмелерин аткарганга чейинки мезгилде банктын уюштуруу документтери болуп – уюштуруу келишими жана устав, ал эми андан кийин устав эсептелет.

2. Банктын уставында, мыйзамдарда каралган маалыматтардан тышкары, төмөнкү маалыматтар милдеттүү түрдө камтылууга тийиш:

- уставды бекитүү тууралуу уюштуруу же жалпы жыйындын чечими жөнүндө маалымат;
- мамлекеттик жана расмий тилдерде банктын толук жана кыскартылган расмий аталышы;
- банктын жайгашкан жеринин юридикалык да-реги;
- банктын башкаруу органдары тууралуу жобо;
- банктын башкаруу органдарынын чечим кабыл алуу тартиби;
- эгерде чет өлкөлүк банктын филиалы же өкүлчүлүгү ачылып жаткан болсо, Кыргыз Республикасынын мыйзам талаптарынын аткарылышы жөнүндө жобо.

3. Банктын аталышынын, башкаруу органдарынын, уставдык капиталынын өзгөрүшүнө, ошондой эле банкты башкарууга таасир этүүчү- башка өзгөртүүлөргө байланыштуу банктын уставына киргизилчү өзгөртүүлөр жана толуктоолор милдеттүү түрдө Улуттук банк менен макулдашууга тийиш.

4. Банктын капиталынын өлчөмүнө жана түзүмүнө тиешелүү өзгөртүүлөрдү эске албаганда, банктын уставына киргизилчү өзгөртүүлөр жана толуктоолорго Улуттук банктын кат жүзүндөгү макулдугу, банктын документтери менен кошо тиешелүү өтүнүч кат келип түшкөндөн кийинки бир айдан кечиктирбестен

жана макулдук берүүдөн баш тартуу үчүн негиздер болбогондо берилет. Банктын капиталына тиешелүү өзгөртүүлөрдү макулдашуу үч ай ичинде ишке ашырылат.

5. Банктын уставына өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду макулдашуу тартиби жана жол-жобосу Улуттук банк тарабынан белгиленет.

6. Уставга өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду макулдашуудан төмөнкүдөй учурларда баш тартышы мүмкүн:

- кароого сунушталган документтер белгиленген талаптарга ылайык келбесе же такталбаган документтер жана маалыматтар берилген болсо;

- эгерде акционерлердин жалпы жыйынынын чечими Кыргыз Республикасынын мыйзамдарын бузуу менен кабыл алынса;

- эгерде уставдык капиталдын өлчөмү белгиленген минималдуу өлчөмдөн аз болсо;

- эгерде мурунку эмиссия боюнча акцияларга жазылуулар жүргүзүлбөсө, алардын толук наркы аныкталган мөөнөттөрүндө төлөнбөсө, же болбосо акциялар Кыргыз Республикасынын мыйзамдарын бузуу менен чыгарылган жана төлөнгөн болсо, же болбосо акцияларды сатып алууга жумшалуучу акча каражаттарынын келип чыгуу булактарынын мыйзамдуулугу тастыкталбаса;

- Мыйзамга ылайык, банктын капиталына чектүү катышууга ээ болуу үчүн Улуттук банктын уруксаты жок болсо;

- эгерде бул банк ишинин туруктуулугуна жана коопсуздугуна коркунуч келтирсе.

7. Банктын уставына киргизилген өзгөртүүлөр жана толуктоолор мамлекеттик каттоодон өткөртүлүүгө тийиш. Мамлекеттик каттоодон өткөрүү жол-жобосунун жыйынтыгы боюнча банк мамлекеттик каттоодон кайра өткөндүгү тууралуу күбөлүктү алгандан кийинки 5 жумуш күнү ичинде ал тууралуу Улуттук банкка маалымдоого милдеттүү.

Демек, банк уставдык капиталдын өлчөмү өзгөргөн учурда, баалуу кагаздар жөнүндө мыйзамдарга ылайык банктын баалуу кагаздарынын эмиссиясын жыйынтыктап каттоодон өткөндүгү тууралуу Улуттук банкка бир ай ичинде билдирүүгө милдеттүү.

Кыргыз Республикасынын борбордук банкынын расмий аталышы. *«Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы»* статусу, милдеттери, функциялары, ыйгарым укуктары жана ишин уюштуруу принциптери Кыргыз Республикасынын Конституциясы жана Кыргыз Республикасынын 2016-жылдын 16-декабрында кабыл алынган "Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы, банктар жана банк иштери жөнүндөгү" мыйзамы тарабынан аныкталат. *(Кыргыз Республикасынын 1997-жылдын 29-июлунда кабыл алынган "Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы жөнүндөгү")*.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын ишинин башкы максаты болуп тиешелүү акча-кредит

саясатын жүргүзүү аркылуу улуттук акча бирдигинин (сомдун) туруктуулугуна жетишүү жана аны колдоп туруу саналат.

Банктын ишинин максаттарына жетишүүгө өбөлгө түзгөн негизги милдет – улуттук валютанын сатып алуу жөндөмдүүлүгүн колдоо, республиканын банк жана төлөө системаларынын коопсуздугун жана ишенимдүү ишин камсыз кылуу.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы алдына койгон милдеттерди аткаруу үчүн өз ишин мамлекеттик бийлик жана башкаруу органдарынан көз карандысыз, өз алдынча уюштурат жана жүзөгө ашырат.

"Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы, банктар жана банк иштери жөнүндө" Кыргыз Республикасынын Мыйзамы колдонууга киргизилген күндөн тартып банктардагы консервация режими Убактылуу администрация режимине айландырылат, ал эми банктын консерватору Убактылуу администратор статусун алат.

Банктын уюштуруучулары банкты уюштурууга уруксат алуу тууралуу өтүнүч каты менен (мындан ары - уруксат алуу) Улуттук банкка кайрылат. Уруксат алуу үчүн, Улуттук банк тарабынан белгиленген тизмеге, талаптарга жана тартипке ылайык, документтер Улуттук банкка берилет. Тиешелүү өтүнүч кат жана бардык талап кылынган документтер келип түшкөндөн тартып, алты айдан ашпаган мөөнөттө уруксат берилет.

Уруксат берүү өтүнүчүн кароо учурунда Улуттук банк маалыматтарды суратып алууга жана ыйгарым укуктуу органдар, анын ичинде чет өлкөлүк көзөмөл органдары менен консультация жүргүзүүгө укуктуу.

Эгерде берилген документтер Улуттук банктын талаптарына ылайык келбесе, кароо мөөнөтү талаптагыдай документтер алынган учурдан тартып эсептелинет. Уруксат берүү мөөнөтү Улуттук банк Башкармасынын чечими менен алты айга узартылышы мүмкүн.

Улуттук банк уруксат берүү өтүнүчүн кароонун жыйынтыгы боюнча уруксат берүү же андан баш тартуу чечимин кабыл алат.

Уруксаттын колдонулуу мөөнөтү - алты ай. Ушул мөөнөт ичинде уюштуруучулар түзүп жаткан банкты юридикалык жак катары мамлекеттик каттоодон өткөртүүгө жана лицензия алуу өтүнүчү менен Улуттук банкка кайрылууга милдеттүү.

Банк жана анын уюштуруучулары уруксат берилип, лицензия алууга чейинки мезгил ичинде негизи боюнча уруксат берилген маалыматтарга кандай өзгөртүүлөр болбосун киргизилгендиги тууралуу, мындай өзгөртүүлөр болуп өткөндөн кийинки беш күндөн кечиктирбестен Улуттук банкка кабарлоого милдеттүү.

Уруксат берүүдө төмөнкү негиздердин кайсынысы болбосун орун алган шартта баш тартылышы мүмкүн:

– уюштуруу документтеринин жана башка документтердин коюлган талапка ылайык келбеши, же болбосо такталбаган маалыматтардын жана анык эмес документтердин берилиши;

– банктык топтун катышуучулары тууралуу толук көлөмдө маалыматтардын жана документтердин берилбеши же толук эмес берилиши же болбосо банктык топко же банктык топтун катышуучулары менен байланыштуу жактарга таасирдүү банктык көзөмөлдү жүзөгө ашыруунун мүмкүн эместиги;

– акча каражаттарынын булактарынын мыйзамдуулугун тастыктаган маалыматтардын жана документтердин берилбеши же толук берилбеши же болбосо акча каражаттарынын келип чыгышынын легитимдүүлүгүн аныктоонун мүмкүн эместиги;

– минималдуу уставдык капиталдын өлчөмү белгиленген талаптарга ылайык келбеши;

– уюштуруучулардын мыйзамда белгиленген талаптарга ылайык келбеши;

– банкта кызмат ордун ээлөөгө талапкерлердин (кызмат адамдарынын) мыйзамда белгиленген талаптарга ылайык келбеши;

– чет өлкө банкы же финансы-насыя мекемеси тарабынан туунду банкты ачуу учурунда чет өлкө көзөмөл органынын ага расмий макулдугун көрсөтпөсө же мындай макулдук уюштуруучунун өлкөсүнүн мыйзамдары боюнча талап кылынбай тургандыгын тастыктоосун бербесе;

Улуттук банктын берген баасы боюнча чет өлкө уюштуруучусуна – банкка же финансы-насыя мекемесине карата, ошондой эле катталган жери боюнча банктык топтун катышуучусуна көзөмөл, анын ичинде консолидацияланган негизде көзөмөл жетишсиз жүргүзүлүп жаткан болсо.

Улуттук банк төмөнкү учурларда мурда берилген уруксатты жокко чыгарууга укуктуу:

– алардын негизинде уруксат берилип кеткен такталбаган маалыматтар жана документтер табылган учурда;

– уюштуруучулардын финансылык абалы начарлаган же алардын негизинде уруксат берүүдөн баш тартуу мүмкүн болгон фактылар аныкталса;

– Улуттук банктын макулдугусуз уюштуруучулардын курамына, уюштуруу жана башка документтерге өзгөртүүлөр киргизилсе;

– банктын уюштуруучулары банкты уюштуруудан баш тартып же кийинки аракеттерди көрбөсө.

Уруксат жокко чыгарылган учурда Улуттук банк юридикалык жактарды мамлекеттик каттоодон өткөрүүчү ыйгарым укуктуу органга ал тууралуу маалымдайт.

Уруксат алуу тууралуу өтүнүч кат кайтарылып алынган, ошондой эле уруксат берүүдөн баш тарткан же жокко чыгарылган учурда, берилген документтер кайтарылбайт.

Улуттук банк уруксат берилгендиги, уруксат берилбей калгандыгы же берилген уруксат жокко чыгарылгандыгы тууралуу маалыматтарды жарыялайт.

Демек, Кыргыз Республикасын өнүктүрүү фонду жабык акционердик коомунун укуктук жоболорунун өзгөчөлүктөрү «Кыргыз Республикасынын өнүктүрүү фонду жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы менен аныкталат.

Мамлекеттик эмес пенсиялык фондду, инвестициялык фондду түзүүнүн, банк, камсыздандыруу иштерин жүзөгө ашыруучу акционердик коомдордун ишинин өзгөчөлүктөрүн жөнгө салып турат. Мындан сырткары уставдары да каралган.

Адабияттар:

1. КР нын "Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы, банктар жана банк иштери жөнүндө" мыйзамынын 78-беренесине (2021-жылдын 24-июнундагы N 77 Мыйзамдарынын редакцияларына ылайык).
2. Колчина Н.В. Финансы организаций (предприятий): учебник для вузов ред. Н. В. Колчина. - 4-е изд., перераб. и доп. - М.: ЮНИТИ-ДАНА.
3. Базарбаев Э.Б., Жайлаубай Жанат Несипбайулы. Субъекты банковских правоотношений в Кыргызской Республике. / Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2018. №. 11. - С. 109-112.
4. Исраилова А.М. О необходимости совершенствования норм международного и национального законодательства в сфере налоговых правоотношений в условиях реформирования. / Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. 2011. №. 2. С. 214-216.